

Spomin in pozaba (pozabljanje) v delu *Przeważna legacyja* Samuela Twardowskega

Namen članka je opredeliti in opisati karakteristike koncepta spomina v delu Samuela Twardowskega *Przeważna legacyja*. Spomin in pozaba sta dojeta z vidika preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Zapis je obravnavan kot medij za shranjevanje spomina. Pesnik razmišlja o individualnem in kolektivnem spominu. Spomin je sposobnost spominjanja, njegova posledica je spoštovanje do junakov, spomin lahko pomeni hvaležnost, pozaba je sinonim za odpuščanje, spomin je simbol tradicije in kontinuitete državnosti. Vrednost dejanja določajo prihodnje generacije – le-te odločajo, kaj mora ostati v spominu.

Ključne besede: spomin, pozaba, Krzysztof Zbaraski, Hotinska vojna, Osman II.

Memory and Forgetfulness (Oblivion) in Samuel Twardowski's *Przeważna legacyja*

The article aims to identify and characterize the functioning of the term memory in Samuel Twardowski's *Przeważna legacyja*. The considerations include the perception of memory and oblivion in the work from the perspective of the past, present, and future. Recording is treated as a storage medium. The poet considers individual and collective memory. Memory is the ability to remember; its consequence is respect for heroes. Memory can mean gratitude; oblivion is synonymous with forgiveness. Memory is a symbol of tradition and continuity of the state. The value of an act is determined by future generations - they decide what should be remembered.

Keywords: memory, oblivion, Krzysztof Zbaraski, the Khotyn War, Osman II

Na tem mestu, sveta Muza, spomni me na tisto,
česar se moj omejeni spomin ne spomni
(Twardowski 2000: 97/III, v. 347–348)

Vprašanje spomina in pozabe je v sodobnem humanističnem diskurzu ponovno oživel, predvsem zaradi želje po ohranitvi vednosti o holokavstu v zavesti naslednjih generacij.¹ Vendar je bilo prisotno že v literarnih delih od antike dalje in v staropoljskem obdobju, kjer je delovalo kot manifestacija nasledstva in nadaljevanja prejšnjih dejanj (Wichowa 2014/2015: 52; 2015: 67–78). Ta diskurz je zlasti opazen v junaškem epu, poeziji (zlasti pogrebni), tudi kot posledica prenosa znanja o dejstvih iz zavesti pričevalcev in njihovih potomcev na strani zgodovine, v obliki kronik. Pri delu *Przeważna legacyja* pa je prisotna še ena oblika prenosa. Samuel Twardowski²

¹ Glej tudi Assmann 2018: 9 in Ubertowska 2013: 269–86.

² Samuel Twardowski (ok. 1600–1661) – poljski pesnik in baročni epik, diplomant jezuitskega kolegija v Kaliszu, udeleženeec bitke pri Hotinu (1621), tajnik odposlanstva Krzysztofa Zbaraskega v Carigradu (potek odposlanstva je opisal v svojem delu *Przeważna legacyja*). Avtor priložnostnih del, objavljenih v zbirki *Miscellanea selecta*, biografskega epa, zgodovinskega epa, prevajalec in predelovalec mitološke romance, dramske idile ter romanov Horacija in Macieja Kazimierza Sarbiewskega.

kot udeleženec carigradske misije > odposlanstva v Carigradu Krzysztofa Zbaraskega prenese spomin na knezovo dejanje in hkrati svoje izkušnje iz zasebne v javno sfero. Z zapisovanjem svojih spominov v obliki epskega dela jih iz individualnega spomina prenese v kolektivni spomin, da bi pred pozabo zaščitil dejanja dostojanstvenikov, lastne izkušnje in zbrano gradivo.³

Osnovna funkcija dela Twardowskega je ohranjanje največjega dejanja Zbaraskega v kolektivnem spominu. Spomin je namreč tudi »zapis tistega, kar si je treba zapomniti« (Mayenowa 1995: 66, *Pamięć*, 7). Pesnik je želel narediti iz lika Zbaraskega nekaj več od suhoparnega zgodovinskega dejstva, da ne bi le narisal življenjepisa državnika ali ustvaril osebni zgled z uporabo heroizacije junaka (Krzywy 2000c: 11–3), temveč osebno pričevanje o nepozabnih resničnih diplomatskih bojih, ki so enakovredni obo-roženemu boju (Krzywy 2000c: 14). Delo naj bi zadovoljilo potrebo po t. i. večnem spominu, obvarovalo krepost, ki je plod hrabrosti, pred pozabo in omogočilo, da bi knezovi slavni dosežki živeli v zavesti potomcev.

Cilj raziskave sta prepoznanje in karakterizacija oblik spomina/spominjanja, ki jih vzpostavi že sam Twardowski, ter opredelitev njihove funkcije. Pesnik piše tako o spominu kot o pozabi oziroma pozabljanju (»spominjati se« pogosto pomeni »pozabiti«, »pozabl-jiv« pa je »nekdo, ki je brez spomina«) (Krzywy 200b: 446). Twardowski vidi delovanje spomina in pozabe v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Zahvaljujoč ohranitvi v glavah ljudi in na straneh zgodovinskih del ter v ustnem izročilu, vedenje o preteklih zadevah traja vse do njegovega časa. Sedanjost se vrača k preteklim dogodkom in dejanjem, goji spomin in ustvarja novo resničnost, ki lahko, če bo zdela dovolj dostojna, postane pred-met spomina (gre predvsem za dostojno dejanje). Pesnik razmišlja tudi o tem, kaj se bo v prihodnosti zdelo vredno spominjanja.⁴ Spomin in pozaba dobita tudi nekakšno četrto dimenzijo, saj pripadata imaginarnemu svetu kulture. Konstituirajo ga personifikacije miselnih moči, pa tudi vzporedno obstoječa, imaginarna in dejavna resničnost mitološkega sveta, ki obstaja v pesnikovem času. Spomin in pozaba se razvijata in delujeta hkrati v osmanski državi in v Republiki Poljski. Za obe območji veljajo enaki zakoni.

Twardowski najprej vidi spomin kot »moč uma, ki temelji na zmožnosti spominja-nja« (Mayenowa 1995: 56, *Pamięć*, 1). Za dar vladanja spominu prosi Pieride, ki jih poistoveti z Muzami, hčerami Zeusa in Mnemozine, grške boginje spomina (Piszczek 1966: 581). Po Heziodu (Teogonija) so bile Muze Pieride spočete v Pieriji, rodile pa so se ob vznožju Olimpa in se tam tudi naselile:

Muze, olimpijske hčere nosilca ščita.
 Ki jim je dala življenje na Elevterskem vrhu,
 Njegova ljuba Mnemozina v Pieriji,
 Da bi reševale pred bedo in lajšale bolečino.
 Devet noči jo je obiskoval iznajdljivi Zevs, stran od
 Nebeških prebivalcev, ležeč v prijetni postelji.
 Ure minevajo in dan se pretaka,

³ Pojma *individualni spomin* in *kolektivni spomin* uporabljam po P. Ricoeurju (Ricoeur 2012: 123–74).

⁴ M. Kaczmarek trdi, da je pripovedovalec v delu Twardowskega vseveden (Kaczmarek 1972: 145).

Za dnevom tečejo meseci, leto se končno bliža koncu:
 Povila je devet čudovitih hčera, v katere je
 Vstopila skrbna pesem; njihov um ne pozna skrbi,
 Kajti zrasle so na najvišjem vrhu Božje gore.
 (Hezjod 1904: 2, v. 52–62)

Istovetenje Pierid z Muzami tu ni zgolj pesnikova napaka (Krzywy 2000a: 259). Twardowski se zaveda nepopolnosti svojih čutov, zato prosi za podporo zunanje sile, ki mu ne dajejo le pesniške blaznosti, temveč podpirajo moč uma, kar omogoča, da iz njega izluščijo tisto, kar mu je bilo dovoljeno videti, kar je doživel in kar bi se lahko razpršilo ali izgubilo. Pieride naj bi pesnika varovale pred pozabo, njihov čudežni poseg v moči pisateljevega uma pa naj bi zagotavljal jamstvo popolnosti podane pripovedi. Hkrati pa to vpliva na njeno verodostojnost. Twardowski, ki naslavlja Pieride, prosi za božanski »bes« dobrega spomina. Omenjene besede, ki so moto pričujočega govora, stojijo pred opisom prvega kroga težkih pogovorov Zbaraskega z vezirjem Dziurdzijem:

Torej, takoj ko vstane, po svojem običaju [Vezir sprejme in pozdravi kneza.] skloni glavo in rahlo se prikloni – kar stori tudi knez. Na tej točki, svetla Muza, **spomni me** na vse, kar bo **pozabil moj nepopolni spomin**, premakni moje prsi, uglaši moje neuglašene pesmi po svojem okusu: kako so potekali prvi spopadi s tem pogonom (Twardowski 2000: 97/ III, v. 345–51)

Spomin na junake je treba povezati s spoštovanjem in čaščenjem, s katerima so obdani. Twardowski je skušal počastiti skupino dostojanstvenikov (kralja, hetmane in kanclerje) Republike Poljske, ki so sodelovali v boju proti Otomanskemu cesarstvu. Posebno spoštovanje je gojil do umrlih – ne le do Zbaraskega, temveč tudi do Sigismunda Starega, Jana Zamojskega, Stanisława Żółkiewskega in Jana Karola Chodkiewicza. Pred njihovimi priimki je uporabljal oznako »svetega spomina«. ⁵ Twardowski je o Zbaraskem v pismu *Do Czytelnika* zapisal naslednje: »Imaš, milostni bralec, turško zapuščino kneza svetega spomina njegovega knežjega veličanstva gospoda konjenika krone« (28), v delu pesmi, ki nas približa bližnji preteklosti o Żółkiewskem: »Svetega spomina hetmana Żółkiewskega« (42/I, v. 425; gl. op.), o Janu Zamojskem: »V Tekuczu in Rybniku, kjer je utrpel uničujoč poraz od svetega spomina Zamojskega« (68/II, v. 601, 603; gl. op.). Podobno deluje tudi formula »slavnega spomina«, uporabljena v izjavi o hotinskem poveljniku: »njegovo veličanstvo današnji gospod ruski vojvoda je prevzel palico po pokojnem slavnega spomina hetmanu Chodkiewiczu« (46/I, v. 579; gl. op.) in zvezo »veličastni spomin«, ko govori o Sigismundu I. Starem, »v veličastni spomin Sigismunda Prvega« (221/V, v. 808). Te formule se pojavljajo v zgodovinskih delih besedila, v katerih se pesnik spominja preteklih dogodkov in dosežkov pomembnih posameznikov.

Literarni program Twardowskega predpostavlja predvsem boj proti pozabi, proti pozabljanju pomembnih dejanj junakov, ki pišejo zgodovino plemenite države. Ta program je pesnik začrtal že v besedilu, naslovljenem na bralca, in motiviral začetek pisanja literarnega dela takole: »Toda kaj, medtem ko je doslej bilo v senci, *impulsus amicorum monitis* in velikih ljudi *desideriis*, da ne bom skrival, da **spomin** na takega

⁵ Gl. Mayenowa 1995: 65, *Pamięć*, 4a: »kot posmrtni naziv«.

človeka v Republiki ne more ostati vedno hvaležen v človeških srcih, dovolj svež in nesmrten« (Twardowski 2000: 28). Pobuda za obeležitev dejanja Zbaraskega ni bila rezultat individualnega, osebnega in zasebnega pogleda Twardowskega, temveč odgovor na številne glasove uglednih ljudi, na potrebe političnega okolja. Pesnik je tako dobil mandat, da predstavi potek odposlanstva. Njegovo dejanje je pridobilo legitimnost kot izraz *opinio communis*.

Skozi celotno delo se Twardowski bori proti pozabi, cilj tega boja je ohranitev dejanja Zbaraskega v družbenem spominu, njegov vpis v kanon zgodovinskega spomina. Posamezni elementi tega ideološkega programa so razpršeni po celotnem delu. V začetnih delih besedila želi pesnik obvarovati odpravo Zbaraskega pred pozabo, ker je dokazal svoje junaštvo, na koncu pa prenesti spomin na dejanje na potomce.

Pozabo pesnik prikazuje predvsem kot domeno mitološkega onostranstva. Reka Lete je simbol pozabe, iz katere po Vergiliju duše, ki bodo ponovno prišle na svet, »pijejo pijačo pozabe« (Vergilij 1981: 181, v. 715). Sklicujoč se na naravni proces pozabljanja, ki običajno spremlja smrt ljubljenih, in žalost, ki jo povzroča, kar je Jan Kochanowski izrazil v *Žalostinkah* z besedami svoje matere, ki je potolažila pesnika: »čas pozdravi vsakogar« (Kochanowski 1997: 48, v. 145), je Twardowski posegel po mitoloških primerih Hekabe in Galateje. Njuno žalost naj pogoltne pozaba, solze naj se posušijo. Druga kategorija, nasprotje pozabe, ki pokriva nesrečo, je večni spomin na krepost – ta po mnenju pesnika in starih poljskih moralistov zagotavlja večno življenje:

Ali pa svojih strun ne bom vlekel v tem tonu,
kot uboga Hekaba, ki joka za svojimi sinovi
ali kot sirota pri diktejski Idi Galateja, ki se odreka svojemu Adonisu.
Človeške solze se razbijajo na bregu Lete, [Lete — **reka pozabe**.]
Zjutraj so še tekoče, zvečer se posušijo;
Smrt se ne tehta s solzami temveč s krepostjo,
Ki je ne more pokončati zaton, ne pozna tudi mraka.
(Twardowski 2000: 29/I, v. 13–20)

Pesnikovo poslanstvo, ki se ga loti iz skrbi za spomin, je boj proti pozabi. Ta podvig se najprej nanaša na nadrealistično sfero, ki živi v zavesti ustvarjalcev zaradi eruditske izobrazbe in branja. Ta imaginarna dežela arhetipov, utelešenj abstraktnih pojmov in mitoloških likov najde stično točko z resničnostjo po zaslugi muz, ki so utelešenje pesnikovih ustvarjalnih sil. Twardowski se zapleta v dialog s prebivalci mitološkega onostranstva, kjer so skrite skrivnosti preteklosti. Ni jih mogoče izvleči iz tega rezervoarja pozabe. Pesnik se kljub temu poda v neenakopraven boj, saj želi kot Orfej pomiriti srca prebivalcev onostranstva, ki jih pesti spomin:

Ko bi le sarmatske muze dosegle takšno vrednost,
da bi lahko s čudovitimi pesmimi
pomirile srca prebivalcev onostranstva, ki so brez spomina,
ob praznem pritoževanju in trkanju na njihove temne veže?
(Twardowski 2000: 29/I, v. 1–4)

Pesnik nadaljuje svoj program boja proti pozabi s predstavitvijo zgodovine družine Zbaraski v povezavi z zgodovino Litve in tamkajšnje dinastije, iz katere naj bi izhajal tudi glavni junak dela *Przeważna legacyja*. Twardowski prikazuje vojaške in urbanizacijske dosežke knezov Gediminasa, Algirdasa, Vytautasa in Jagiela, da bi orisal zglede kreposti in slave, katerih dediči in nadaljevalci so bili Zbaraski:

Za njim je Algirdas, ki je uničil bratsko ozemlje,
pride z vojsko vse do moskovske prestolnice,
kjer za spomin potomcev in svoje ime
lomi kopja za carske sobane.
(Twardowski 2000: 32/I, v. 113–6)

Poleg tega književnik ni pozabil na legendo o rimskem izvoru litovskega plemstva. Pred njo se nahaja pohvalna, komemorativna razprava, ki prikazuje rodovnik in dosežke predstavnikov rodu Zbaraski. Posebnega spomina vredna in težko pojmljiva so dejanja Janusza Zbaraskega, očeta glavnega junaka dela:

Ujel bi me večer in
bi prva padla v morje večerna zarja;
da bi moje vitke Muze objele,
njegova nepozabna dejanja in pogumne boje.
(Twardowski 2000: 34/I, v. 169–71)

Dilemo, razkol, izbiro med ljubeznijo do ženske in ljubeznijo do domovine, o kateri piše Kochanowski v elegiji I,1 in v delu *Pamiętka*, je Twardowski znal spretno preklicati. Oče kneza Krzysztofa se poroči in izpolni svojo dolžnost do družine, vendar ne pozabi ves čas služiti svoji domovini:

Od koder, poln razumevanja in slavnih nazivov,

gre k družini Czwerteński, stari knežji družini,
kjer zakonko, hči plemenitih staršev,
pelje v svojo posteljo in navaja na svoje običaje.
Ne da bi pozabil na služenje domovini,
kar je bilo težko izkoristiti v velikih časih,
v polju, vaje viteškega dela,
ob uničevanju vseh vsakodnevnih razvad;
(Twardowski 2000: 34/I, v. 185–92)

Dela človeka, vrednega spomina, služabnika domovine, pripravljenega žrtvovati vse zanj, ne morejo večno počivati v prostranosti dežele pozabe, ki se nahaja v onostranstvu, ne morejo biti prikrajšana za spomin. Pesnikova naloga je, da jih s pomočjo *furor poeticus*, ki ga zagotavljajo ustvarjalčeve Muze, razkrije:

Čprav bom obremenjen bolj od Etne
med jemanjem tebe iz groba, o plemeniti Knez,
da se tvoje vrline ne spremenijo v prah
v pozabljivem času in v hudem trenutku.
(Twardowski 2000: 35/I, v. 209–12)

Prepričan o pravilnosti svojega poslanstva pesnik pogumno prestopi meje podzemnega sveta. Twardowski najprej iz sence priključ mladost kneza Krzysztofa, njegova

potovanja v Italijo in Francijo, prve diplomatske misije in vojaško službo, ki jo je opravljal za obrambo meja. Pred delom, ki govori o teh dosežkih, je objavljena napoved:

A vendar svetuje spustiti jadro Muza,
ki z mirnim peresom lahkotno vodi
njegova spomina vredna dela od prve mladosti,
stiske, ki jih je prestajal za svojo domovino.
(Twardowski 2000: 36/I, v. 245–8)

Vprašanja spomina, pozabe in spominjanja se v delu *Przeważna legacyja* ne nanašajo izključno na osebo kneza Zbaraskega kot osebnost, katere dejanja in vrline je treba ohraniti pred pozabo. To področje je povezano z namenom, da se dosežki kneza prenesejo na zanamce in s tem prenesejo v prihodnost. Pesnik se k tej temi vrne v zadnjem delu dela, ko omenja poročilo, ki ga je Zbaraski predložil Sigismundu III.:

Ko se tam malo odpočije, se odpravi v
Varšavo, kjer kot udeleženec legacije in
celotne odprave
predloži svojemu gospodarju to poročilo,
zasluženo v nesmrtni spomin.

Ker če ni preveč zadovoljen z uslugo,
Naj obsodi svoj senat in sam sebe,
Da je za to službo oblast izbrala tako majhno osebo,
ki ni nosila okrasa glede na svoja ramena.
(Twardowski 2000: 235/V, v. 1285–92)

[Kjer mora poročati Njegovemu
Veličanstvu Kralju o odpravi
in celotni legaciji.]

Po pesnikovih besedah je vredno, da se zapiše v anale že samo poročilo velikega odposlanca.

Delo obenem predstavlja podobo zgodovinskega spomina, ki ga pogosto povežemo s tradicijo in kulturo spomina. Prav tako, kar je morda najpomembneje, obravnava turške običaje in osebnosti, ki sooblikujejo turško zgodovino.

Twardowski je spomin, zgodovino, tradicijo in preteklost na splošno prikazoval kot predmet in orodje diplomatske igre, kot tehten argument, sklicevanje nanj pa je v sporu o »danes« pogosto prevesilo tehtnico zmage v korist tistega, ki je segel v rezervoar preteklosti.

Zbaraski se je na preteklost skliceval že med prvim krogom pogovorov z vezirjem Muhammedom Giurgijem (v delu nastopa pod imenom Mehmet Dziurdzi). Pokazal je, da je bilo zadevo mogoče zlahka rešiti zaradi tradicije dobrih odnosov med državama in dogovorov, sklenjenih v Hotinu, ki bi jih lahko zlahka preoblikovali v trajni mir. Predstavniki otomanske Porte je poudaril, da se zaveda tudi nekdanjih dobrih odnosov z Republiko Poljsko:

Ne me razumeti tako, da bi tudi jaz moral priti
v tako gosto senco in spregledati vedo
o starem teh monarhov prijateljstvu in želji
Vsi imajo pri meni **dober spomin.**
Vse vem, kar se dogaja pod veličastnim soncem, [Njegov napuh.]

Kjer Nilus sedmerogi s svojim dolgim koncem doseže
Abesince daleč stran in kjer se na koncu velike
Azije razprostira dežela tatarskega kana.

Navsezadnje je pesnik vezirjeve besede prikazal kot dokaz napuha dostojanstvenika, ki je namenoma razširil obseg zgodovinskega znanja na podatke o Afriki in Aziji, da bi dokazal moč osmanske države in prikazal vprašanje odnosov z Republiko Poljsko kot enega od elementov obsežne imperialne politike Porte. Vezir v bistvu ni upošteval nekdanjega prijateljstva med monarhoma in dokumentov iz obdobja po Hotinu ter s tem spomina na dobre odnose.

Zbaraski je odlično prepoznal nasprotnikove namere, ko je zavrnil predstavitev izvoda paktov, napisanih v turščini. Obe strani sta dokumente, podpisane v Hotinu, razlagali sebi v prid: vezir je pričakoval plačilo davka, medtem ko je Zbaraski menil, da dolguje sultanu in turškim dostojanstvenikom enkratna darila (Podhorodecki, Raszba 1979: 248–251, 285, 291–295). Podcenjevanje dokumentov in s tem spomina, predvsem pa posledice tega koraka, je Zbaraski dojel kot preprosto pot v zaostrovanje konflikta. Po njegovem mnenju je vezir dokument razumel kot navidezno zagotovilo dobrih namenov, ki je v resnici predstavljalo paravan za zlo voljo in politiko širitve:

Tako tudi jaz zdaj, kar se mene tiče, bi rad začel malo bolj prijazno.
Kajti kaj nam bodo dali pakti, zlati papirji,
ko je srce skrito, razum pa je neiskren?
V skrinje za skrivanje cesarskih pečatov
bom skril tudi pergamente za prazen spomin,
in napadati drug drugega s te ali one strani
in trgovati po Tavriji s pregnanimi izdelki?
Kaj bo po vsem tem? In ja,
odkriti boj na polju je bolj varen od prikritega miru.
(Twardowski 2000: 101/III, v. 465–74)

Spomin v delu *Przeważna legacyja* deluje tudi kot izraz hvaležnosti za pozitivno izkušnjo: prijazen sprejem, pomoč pri reševanju ključnega vprašanja. Tako Twardowski povzema srečanje Zbaraskega z valaškim gospodarjem Radujem Mihneo, ki ga je poljska diplomacija cenila kot arhitekta premirja v Hotinu (Krzywy 2000a: 287; Podhorodecki, Raszba 1979: 248–53). V citiranem odlomku Zbaraski ponuja svoj spomin v znak hvaležnosti za prijazen sprejem med potovanjem v Carigrad:

Knezu pa se smilijo gospodarjevi ljudje in njihova prizadevanja;
in za to se mu nič manj človeštvo zahvaljuje,
pri čemer bi spoznal in nadaljeval njegove čiste želje,
tega zagotovo ne bo pozabil.
(Twardowski 2000: 69/II, v. 633–6)

Podobno je spomin izraz odposlančeve hvaležnosti sultanu. Ker mirovna prizadevanja Zbaraskega v odnosu do vezirja niso prinesla pričakovanih rezultatov, je odposlanec začel iskati podporo pri pašah in materi sultana Mustafe (Podhorodecki, Raszba 1979: 292). Po besedah predstavnika Zbaraskega je bilo potrjeno, da v poročilu o svoji diplomatski misiji pri kralju Sigismundu III. Vasi ne bo pozabil na njegovo podporo, izkazano zadevi miru, in uspešen zaključek svojega odposlanstva:

Morda pa **ne bo tega prepustil pozabi**
pri kralju, njegovem gospodarju,
 da bo odposlanec doživel milost in voljo.
 (Twardowski 2000: 117/III, v. 989–91)

Pesnik spomin na sultanovo dejanje povzdigne v hvalevredno viteško dejanje. Medtem ko je nasprotje molka spominjanje, je lahko pozabljanje tudi koristen element diplomatske igre. V prizadevanju za uspešno rešitev zadeve je Zbaraski po besedah Twardowskega predlagal Giurgiju, naj pozabi svoje prejšnje zamere:

Toda ne glede na to, kaj je bil razlog za to nepripravljenost,
dajva to prepustiti vzajemni pozabi,
 dobro bo, če si oba dava ceneje, [Dziurdzi je bil vaje vsakič reči
 jutri pa bo odposlanec navsezgodaj pri meni Ishkalla, kar pomeni »dobro bo«.]
 Pride s tem turškim odposlancem.
 (Twardowski 2000: 126/III, v. 1293–97)

Podobna tema se pojavi tudi v zadnjem delu, ko novi vezir Mere Husein Paša zagotovi Zbaraskemu sultanovo prijaznost in ga prosi, naj pozabi na žalitve, ki jih je bil deležen:

Zagotavljam ti cesarjevo željo,
 tisto pa, zaradi česar si tako užaljen, prosim, **odpravi iz svojega spomina**,
 hitro bom vse predelal,
 da bom kredenco obnovil in jo precej okrasil.
 (Twardowski 2000: 202/V, v. 189–97)

Prijateljsko slovo je potrdilo uspešno rešitev zadeve. Nasprotje pozabljanja zamer je v diplomaciji »slab spomin«, ki se uporablja za ohranjanje jeze do sosedov, da se lahko prekinjena vojna zaradi maščevanja kadar koli znova razplamti. Spomina na pretekle krivice, kot pravi Twardowski, se Perzijci niso želeli znebiti niti takrat, ko so s Porto sklenili ad hoc mir v času njenega angažmaja v Republiki Poljski:

Da naj zadrži svojo slabo voljo,
 in se ne vmešava v njegovo Hotinsko odpravo,
 ker je za skupno vero
 pripravljen na krvno žrtvovanje Mohamedu.
 Na kar Perzijec odgovori, da se Perzijci [Perzijec se je pripravljen povezati s Turki,
zelo dobro spominjajo tako otomanskega vendar ne bo vnil tistega, kar je že vzel.]
 prijateljstva in prijaznosti,
hkrati pa tudi pretrpljenih krivic
 na njegovo željo bo zapustil Diyarbakir,
 a tega, kar je že vzel, ne bo nikoli vnil.
 (Twardowski 2000: 131/III, v. 1457–64)

Po pesnikovih besedah so morali Turki, upoštevajoč dejstvo, da je bila sultanova vojska že na Vlaškem, pristati na ponujene pogoje. Strinjali so se tudi z izgubo nekaterih ozemelj v korist perzijske države.⁶ Ohranitev plena se zdi le delno nadomestilo za nastalo škodo. Hipno prijateljstvo v tem primeru ne pomeni izbrisa slabe preteklosti.

⁶ R. Krzywy navaja, da med letoma 1618 in 1623 perzijska vojska ni izvajala aktivnosti, ki bi bile usmerjene proti pristanišču (Krzywy 2000a: 346).

V pohvalnem življenjepisu Zbaraskega ima z vidika spominske problematike pomembno vlogo sklepnih del literarnega dela z opisom zadnjih trenutkov kneza. Element slovesa od sveta je prošnja za odpuščanje in pozabo žalitev, naslovljena na Boga:

»O, če nisem imel prav in komu storil krivico,
Prosim za odpuščanje — rodil sem se kot človek.«
Nato je pogledal sliko svete Magdalene:
»Bila je tudi tista grešnica, moj Bog, ki jo ceniš in [Njegov *Recollectio* do Boga in
ima pri tebi zasluge, da si je za množico grehov Svete Device]
z enim samim oljem zagotovila odrešitev,
bodi milosten tudi do mene, pa tudi do moje mladosti in grehov, prosim, **ne pozabi**;
moje šibko telo iz krvi in zlobe, ki ima nekaj vad,
utopi v svojem brezmejnem usmiljenju.«
(Twardowski 2000: 241/V, v. 1484–92)

Spomin v delu Twardowskega deluje kot simbol tradicije, kontinuitete državnosti, kulture, vere in skupnosti. Pomemben element za uspeh odposlanstva je spoznavanje običajev obiskane države in mehanizmov, ki vladajo skupnosti. V osmanski državi sta imela Twardowski in Zbaraski priložnost priti v stik z lokalno kulturo zgodovinskega spomina. Zajema bolj oddaljeno in bližnjo preteklost, razkriva tudi okvire, v katerih morajo vladarji delovati, pravila, ki naj se jih držijo.

Pomembno vlogo pri oblikovanju odnosov ima »spomin«, »dejstvo, da se ljudje spominjajo, tistih, ki jih ni več, ali tistega, česar ni več« (Mayenowa 1995: 63, *Pamięć*, 4). Pravilo, da cesar ne sme imeti žene, je posledica izkušnje sultana Bajezida, ki mu je Tamerlan s posilstvom žene in hčera odvzel čast:

Na Turškem je obstajal zakon, da [Cesarji niso imeli žen, le priležnice.]
cesar ne sme imeti žene, **začeniši z nepozabnim**
Bajazetovim **porazom**, ko ga je strogi Tamerlan
zaprl v kletko in osramotil.
Bajazet je moško prenašal to ponižanje ono in igre Fortune, dokler mu niso
na očeh ponižali žene in hčera, dveh malih kraljičen,
še le takrat ga je zganilo in je začel bridko jokati.
Da se ne bi takšna usoda več ponovila,
se je potem cesarjem prepovedalo, da bi se ženili.
(Twardowski 2000: 222/V, v. 849–58)

Zgodovina je tako uvedla pravila, ki so veljala tudi v poznejših časih – sultani so lahko spočeli potomce le s sužnjami.

V primeru otomanske države sta zgodovinski spomin in tradicija neločljivo povezana z vero. Spomin na Sulejmana Veličastnega in njegov kult sta se ohranila v Sulejmaniji, kjer je sultan tudi pokopan. Že samo prizorišče je bilo vredno spomina, prav tako praznovanje ob obletnici vladarjevega rojstva:

Tam leži Sulejman, vgraviran v alabastru, [Sulejmanov grob.]
ob glavi tulipan in dve dragi čaplji,
znamenje turških cesarjev, svetilka v nogah
in štiri voščene piramide na vogalih.

Njegov dan naredi svetega osmanski rojstni dom
in nikogar ni nad njim, **ki bi bil v spominu** [Njegov elegij in spomenik v Turčiji.]
pri njih bolj svet; obstajajo žalostinke o njem
in za njim žalujejo tudi ponoči.
Gospod ni bil nič manj stalen in zvest v prijateljstvu,
kot strog in srečen ob uporabi sablje in v boju.
(Twardowski 2000: 135/III, v. 1593–602)

Twardowski ne opisuje le mesta pokopa, temveč tudi potrjuje svoje spoštovanje do tega vladarja, kar predstavlja *raison d'état* Republike Poljske. Po pesnikovem mnenju je bil Sulejman trajno prisoten v spominu privržencev islama, kar dokazujejo spominska obeležja, zajeta v opisu, zlasti žalostinke, ki so jih nenehno prepevali.

Zbaraski je spoštovanje pravil tradicije zahteval od vezirja Giurgija, ko je od trgovcev, ki so prišli z odposlancem, zahteval, da plačajo dajatev za blago, ki so ga prinesli za prodajo. V pesnikovi trditvi je potrditev običaja prav spomin:

»Ugodil sem željam velikega sultana,
vendar za poljsko karavano
z velikim odposlancem plačilo mitnine
ni nobena navada in tega ni v spominu. [Knezov odgovor. Sultanovo ime ni le ime cesarja uzurpata (čigar proprium je), ampak per abusum tudi ime baše – kot so tiste intitulacije med nami danes, ki so prej služile samo knezom in višjim senatorjem.]
(Twardowski 2000: 81/II, v. 1001–4)

V diplomatskem sporu sta obe strani – vezir in kraljevi odposlanec – uporabljali argumente, ki so izvirali iz zgodovine, iz tradicije – običajno so segali v preteklost – da bi dokazali svoje stališče.

Sam sultan je bil dolžan ne le držati svojih obljub, ampak tudi ravnati v skladu s tradicijo. Osman II. je obljubil, da bo zgradil mošejo, ki bo financirana s prihodki iz na novo osvojene pokrajine, vendar je dejansko ni mogel zgraditi, ker ni razširil meja države. Neuspeh je povzročil sramoto. Neprijetnost tega položaja je še povečalo dejstvo, da je zaveza spadala v konfesionalno sfero:

Ima v spominu obljube in prostor, [Turški cesar ne sme graditi mošej
kjer bi moral zgraditi svojo mošejo,
kjer od poljske Krone določil je
desetine, kjer je moralo v Sofijski
cerkvi goreti veliko večnih bakel.
(Twardowski 2000: 48/I, v. 645–52)]
in zalagati drugih sredstev, dokler ne
zavzame pokrajine – kot je omenjeno
v točki II.]
[Svetilke zlasti iz krščanskih zvonov.]

Spomin ni bil vedno zanesljiv. Ko je Twardowski kot hvalevredno dejanje kneza označil goljufijo, ki jo je zakrivil, ko je dal dokumente, podpisane v Hotinu, prepisati v popravljene različice, sklicujoč se na spomin turških prevajalcev, ki so potrdili pristnost ponaredka, se je norčeval iz njihove naivnosti in pomanjkanja strokovnosti:

Tako se je zgodilo, da ko je bil pri njem [Knez že tretjič pri vezirju.]
Knez takoj potem, ko so jih njegovi drahomani [Tolmači.]
vzeli za hotinske, ob pogledu na pečate,

in njihov zvok je očitno še vedno v spominu.

Ni čudno, da je knez tako kmalu sprejel nasvet —
sveta izdaja, če se temu lahko reče izdaja,
za dobro domovine; vino je vino,
ne glede na dodatek v obliki vode.
(Twardowski 2000: 158/IV, v. 537–644)

Priklic medija spomina služi legalizaciji ponarejanja. Sklicevanje na izkušnje nekoga je seveda del diplomatske igre. Z dokumenti, ki vzbujajo žive spomine, nostalgijo in čustva ter predstavljajo nazorno zgodovinsko lekcijo za Turke, je povezan prizor, ko so člani odposlanstva prinesli pakte in pisma nekdanjih vladarjev Porte, ki so jih vzeli s seboj:

Iz zlate kamče
pakte in vsa obvezna pisma
od stoletnih Bajazetovih časov
do Murata in novopečenega Ahmeta.

[Pakte in vsa turška pisma, ki jih je izvleče vse
vzel iz kronske zakladnice, jim bo dal.]

To je bil hvaležen pogled, **ko zagledajo spomin na svojih gospodarjev karakterje in pečate;**
se še bolj čudijo obnašanju
in spoštovanju do nemuslimanov.

Vendar je vezir s prijaznostjo zlahka prešel vse,
prime pismo našemu, prime tiste pakte, po naklju-
čju naleti na Sulejmanov reskript, ki ga je naredil
Opaliński, v **slavni spomin** Sigismunda Prvega.
(Twardowski 2000: 221/V, v. 797–808)

[Sulejmanski vezir pobere s tal
*Žigmuntu in ukaže, naj se ga prebere
javnosti.*]

Tako se kaže kult spomina, spoštovanje dosežkov predhodnikov in lastne zgodovine, ki je značilen tudi za turške veljake. Ta gesta je bila namenjena zbliževanju stališč obeh strani, reševanju spora, opominjanju – oživljanju – stare medsebojne prijaznosti.

Turški običaj, ki ga je Twardowski poznal in ga je rad omenil (Prejs 1999: 152–3; Kuran 2016: 751–3), je bila pogostitev janičarjev po slovesni molitvi v mošeji Sulejmaniye (Hagia Sophia), ki se je je udeležil sultan ob prazniku Kurban Bayram (praznik daritve) (Kuran 2015: 261–3). Po molitvi v mošeji so janičarji pojedli obrok, ki so jim ga pripravili v sultanovi palači. Leta 1623 se je janičarsko slavje sprevrglo v upor, ki je privedel do odvzema oblasti vezirju Kara Davud paši (1570–1623) in njegovega umora, o čemer piše Twardowski v obrobem komentarju. Bistvo sklicevanja na spomin je spor med skupinami janičarjev iz dveh provinc, Anatolije in Rumelije, ki se je ponovno vnel pod vplivom alkohola (Krzywy 2000a: 374):

Najprej bodo janičarji po stari navadi raztrgali cesarske mize, ko se bodo vdrli v saraj. Na koncu zjutraj čudežna združitev, in bilo je skromno, tudi potem po mestu ob pitju, ki je še dolgo vrelo v njih, zamere **obujajo slabe spomine.** Naravno sovraštvo med sabo gojijo Azijci z Rumelci, da jim uspeva in da jih slava prehiteva,
(Twardowski 2000: 170/IV, v. 1059–65)

[Dogaja se to *ex hilaritate* na tisti dan. Od kod upor za umor Osmana, ki so ga kasneje obžalovali – zakaj so izgubili moč in Daud paša je izgubil moč, Daud paša pa se je pretvarjal.]

Twardowski je povezal tudi prisilno vpoklicanje krščanskih pogumnežev v janičarske vrste zaradi devširme z zahtevo po pozabi vere, tradicije, prednikov in kulture. To je rezultat neke vrste pranja možganov, ki se konča s popolnim opuščanjem vsake vere, kot je dejal pesnik, ki je muslimansko kulturo v zvezi s telesnostjo izenačil z izginotjem vzgojnih pravil:

Vsem tistim nadlogam, ki jih rodi
muslimanija, je podobna tista v ospredju,
podobna je Leti — spremeni človeka
in izruva spomin na svete stvari.

Veliko škodo v krščanstvu povzročata
polt in mladost teh ujetnikov,
ko se jim sramotno popušča tam,
kjer se ne bi smelo tudi starim.
(Twardowski 2000: 213/V, v. 529–36)

[Kdor pade, bo za vedno pozabil na Boga
in ne upajte, da bo imel respiscere.]

[Vzrok tega odpadništva: njihova starost
in mladost, ki brez režiserja ruit in omne
scelus.]

Pesnik odloži tudi islamsko koransko versko sporočilo in ga zreducira na raven pravljic, ki si jih je težko zapomniti in ponoviti, prav tako resnično kot mitološko sporočilo (Kuran 2015: 264). Svojo pripoved ilustrira s podobo derviševe, ki so pod vplivom opojnih substanc v verskem zanosu prerokovali in plesali po ulicah ter nekaznovano zagrešili dejanja, ki jih je pesnik imel za nespodobna:

Toda kdo bi preštel, kdo bi preštel pravljice o teh
nesmrtnih v Kronosu Hederlovih virih,
ki jih je s konjskim kopitom izklesal iz skale,
kot drugi Pegaz za helikonske muze;
kdor jih okusi, o domu, družini in bratih —
ker dobi drugačno naravo — **izgubi vsakršen spomin.**
(Twardowski 2000: 167/IV, v. 947–52)

Spomin na nedavne dogodke, ki so šele pred kratkim odšli v zgodovino, je vreden omembe. Zato ima pripoved o junaštvu vitezov iz Hotina pomembno vlogo v delu *Przeważna legacyja*. Twardowski želi obeležiti zasluge in imena poveljnikov, da bi pokazal skupna prizadevanja skupnosti, ki se je borila proti muslimanski vojski:

Okrog jezdeca je nezlomljiv zid
v železni formaciji, kjer v pozlačenem
oklepu,
izstopa s palico točaj pri hetmanu;
sam razbija; sam pride in straši nepri-
diprave.
desni od strani regiment Sieniawskih,
niso bili nič manj divji v svojem vite-
škem boju proti Fabijem,
kot trije kentavri iz ene jate,
ki padajo na prebivalce Tesalije od
zgoraj.
(Twardowski 2000: 46/I, v. 577–84)

[Jezdec.]

[Lubomirski - danes je Njegovo veli-
čanstvo gospod ruski vojvoda prevzel
palico po pokojnem slavnega spomina
hetmanu Chodkiewiczzu.]

[Sieniawski.]

Pojem spomina je še posebej močno prisoten v zapisu o dejanjih Zbaraskega. Pesnik si prizadeva ohraniti dosežke, ohraniti njihov obstoj v zavesti plemenite skupnosti. Ob

razumevanju pomena zaključenih vojaških akcij je slava, ki je bila vredna spomina, po pesnikovih besedah narekovala Giurgiju, naj oslabi napad. Nedavnih bojov so se spominjali tudi janičarji, ki so bili skeptični do zamisli o obnovitvi spopadov:

Potem je vezir, ko je videl, da je zgrešil [Dziurdzi je bolj skromen, upoštevajoč zaskrbljenost.]
pri občutljivem poslancu in poljskih zadevah,
je začel razmišljati, se je odrekel resoluciji
in je nekoliko spustil čevlje s perjem.
Vedel je, **kako se je boja spominjalo**
Viteštvo v Hotinu, kot vojak, ki ni ponovno hotel v vojno, je soglasno pristal na vse sleparije
in zločine v Carigradu.
(Twardowski 2000: 85/II, v. 1125–32)

Twardowski je prepričan tudi o posebni prepričevalni moči samega poljskega imena, ob omembi katerega je vezir prišel k pameti.

Zavest o trenutnosti trenutka (pomembnosti tukaj in zdaj) je spremljala pesnika kot udeleženca dogodkov. Praznični značaj dogodka so, kot je zapisano v pismu, prepoznali tudi prebivalci Carigrada, ki so se kljub dežju odločili za spremljanje slavnostnega vstopa odposlanca v prestolnico:

Dan svetega škofa iz Mire [Knez pozdravi cesarja na dan sv. Nikolaja.]
se je začel od Vzhoda,
ko smo se podali v cesarski saraj.
Mest in občin željni
je že zrl v razgled in pričakoval nepozabno slavje —
viseče nebo je nenadoma postalo žalostno, [Pljusk in slabo vreme.]
da sta vihar in silovit pljusk z vrha prišla,
ves svet je obkrožil obraz jokajoče Erynne,
obcestni jarki se penijo od dežja, dež ropota v vodotokih
(Twardowski 2000: 138/IV, v. 1–8)

Pri razporeditvi poudarkov pesnik upošteva pomembnost trenutka – primerno označuje situacije, ki si jih je vredno zapomniti, prelomnice v zgodovini odposlanstva. Takšne situacije lahko ustvari tudi s pomočjo spomina. Zaveda se moči književnika, ki primerno postavlja poudarke in izbira dogodke.

Omembe vredne so tudi novozgrajene stavbe, ki služijo politiki spomina, ki so jo vladarji zavestno izvajali, da bi poudarili pomen svojih dosežkov, svoje navidezne ali dejanske zasluge trajno zapisali v krajino spomina in jih prenesli na prihodnje rodove.⁷ Spominska politika Osmana II., ki jo omenja Twardowski, kaže na ponosnega sultana, ki je nadvse skrbel za svojo podobo. Zdi se, da pesnik dokazuje, da so ljudje majhnega formata, ki v zgodovini pravzaprav ne pomenijo ničesar, pretirano skrbeli za svoj spomin:

Zjutraj vidim na poljih kamnite piramide, [Ko se je Osman vračal iz Vlaške, kamor
obdaja Osmane s svežino, kjer se dvigu- je šel, je ukazal postaviti kamnite stebre
jejo Propontide, za večni spomin. Propontis – morje, ki se
napihnjene od Egeja valovi, združi z Egejem v Grčiji in nato s Črnim
šumijo po marmorju in traški skali morjem pri Carigradu.]
(Twardowski 2000: 75/II, v. 817–20)

⁷ Gre torej za »nekaj, kar je bilo ustvarjeno v spomin na nekaj ali kar služi spominjanju«. Gl. Mayenowa 1995: 65, *Pamięć*, 5.

Osman nastopa kot vladar, ki si sam postavlja spomenike. Na ta način je podoben drugim satrapom iste vrste.

Dobro ravnanje Giurgijevega naslednika Huseina Paše z odposlancem je pesnik razumel kot prijazno gesto, vredno hvaležnosti, izražene v obliki spomina. Hkrati avtor predstavlja moč človeka, ki ima pravico etično oceniti neko dejanje in ga uvrstiti v arhiv spomina kot dogodek s pozitivno ali negativno oznako. Twardowski dokazuje, da je Zbaraski obljudil, da bo to pooblastilo izvajal:

Tu knez, ko spozna vezirjeve vrline,
se zahvali, da se ves čas drži dogovorov
za njim
in prijateljskih paktov, da se je izdajalec,
ki mu ni bil nič dolžan, umiril.

**To prijaznost si bo zapomnil za dolgo
časa**

Te želje pa ne bodo ugasnile v njegovem
srcu,
Dokler se zvezde kotalijo po pozlačeni
krogli
in Atlas podpira nebo.

[Knez se mu zahvali, a vseeno prosi vezir-
ja, naj poskrbi zanj in naj ga ne ubije, uka-
zal je, da je tisti tat knezovo srce devinxit.]

Spominska pripoved, ki sta jo vzpostavila odposlanec in pesnik, bo omogočila preživetje dogodka, prijateljsko gesto v prihodnosti in prispevala k oblikovanju pozitivnega portreta Huseina Paše. Pogled v prihodnost in želja po spominu sta lahko spodbuda za ukrepanje. Zbaraski se je po besedah Twardowskega odločil, da bo družinsko srebro žrtvoval za dobro domovine in odkupil zapornike iz premožnih družin. Tako se je odločil, da bi dokazal svojo krepost, si pridobil slavo in spomin. To dejanje je poleg želje po hvaležnem spominu motivirano z državno solidarnostjo, pa tudi z upanjem na hvaležnost, ki presega eno generacijo in izhaja tudi iz državljanske dolžnosti:

Vedel je, da je v primerjavi s Krezovimi bogastvi
in debulušnostjo kraljev
en sin te domovine dražji od zaklada,
čigar telo je treba vrniti gospodarju in sorodnikom —

bil je prepričan v večni spomin in slavo za to dejanje.

Ker iz Turčije pomembnim zapornikom, ko bodo že na dnu,
ozka vrata do svobode — lažje je Ariadni izstopiti iz labirinta in Polifemovim ujetnikom
pobegniti iz ujetništva kot tem iz poganskih rok.
(Twardowski 2000: 219/V, v. 733–41)

[Hijarbas je getulski kralj.]

Spomin in slava sta dve nagradi, ki ju je pesnik ponudil knezu, ki se je lotil naloge reševanja svojih rojakov iz zapora v Porti.⁸ Zaslužijo si jih tisti, ki opravijo nalogo, ki velja za zelo težko ali celo nemogočo. Twardowski meni, da so svoboda, življenje in zdravje sodržavljanov dragocenejši od najdragocenejšega zaklada starodavnih vladarjev.

Nasprotno od spomina na dobro dejanje je v kolektivni zavesti zabeležen spomin na slabo dejanje. Twardowski pripoveduje o neizmerni želji žene Sulejmana Veličastnega

⁸ Spomin je enak slavi. Gl. Mayenowa 1995: 63, *Pamięć*, 4.

Hürrem – Roksolane, da bi njen sin Bajezid sedel na prestol, in o zločinih, h katerim je napeljala svojega moža, omenja kraj njenega pokopa in jo primerja z najbolj okrutnimi ženskami v zgodovini sveta: Fedro, Tezejevo ženo in morilko njegovega sina Hipolita, ter egiptovsko Kleopatro Veliko, ki je s pomočjo Marka Avrelija odstranila tekmece za prestol (Krzywy 2000a: 401). Po pesnikovih besedah se zdi, da je Roksolana s svojo krutostjo močno preseгла zločine svojih antičnih predhodnic. Twardowski ji očita obnašanje:

Sama na koncu v svoji mošeji, [Njena mošeja je pomembna v Konstantinoplu.]
 po plačilu svojega dolga smrti, leži v slavi,
kjer njenega spomina ne bodo izbrisala slaba leta,
 vredna primerjave s Fedro in rimsko Kleopatro,
 ne zadržuje več mojega peresa, ki se vrača sem.
 (Twardowski 2000: 227–8/V, v. 1017–21)

Številne zasluge za Republiko Poljsko, ki jih omenja pesnik, na koncu zasenči Roksolanina krutost do najbližjih. Twardowski meni, da je vredna slabega spomina.

Spomin omogoča, da gledamo naprej, zahvaljujoč »spominu, pomnjenju« (Mayenowa 1995: 59, *Pamięć*, 2). Prizadevanje zanjo je izraz skrbi za lastno zapuščino. V primeru vezirja, ki Zbaraskega opozarja na dobro vzdušje na pogovorih, jasno zblizanje med obema stranema in sklenjene dogovore, je očitna skrb za takojšnjo, če ne celo trajno veljavnost sprejetih zavez. V Huseinovih besedah se skriva skrb za stabilnost političnih razmer, ki bodo omogočile ohranitev sporazuma, doseženega s pogajanjem. Vedno večja prostorska in časovna oddaljenost po vezirjevem mnenju ogroža trajnost dogovorov. Knez Zbaraski je garant prenosa sporočila v času in prostoru. Po mnenju Twardowskega se zdi, da mu Husein zaupa (ne povsem, saj opomni na vsebino odposlanstva). Oddaljenost zabriše podrobnosti in utiša prvinska čustva. Spomin je rezervoar, ki omogoča, da vse to z veliko verjetnostjo preživi v nekoliko spremenjeni obliki:

Ob tem preda tudi vezirjevo pismo, polno volje, [Tolmač s pakti in vezirjevim
 ki opozarja Kneza, **naj ima v spominu** pismom hitro odpotuje.]
 njuno prijateljstvo in dogovor, ampak naj pohiti,
 da ne bo naslednja sobota česa pokvarila.
 (Twardowski 2000: 234/V, v. 1245–8)

Husein paša pošlje sla in se ob tem sklicuje na osebni spomin svojega sogovornika. Ne nagovarja celotnega odposlanskega spremstva, skupnosti. Individualizacija vezirjevega apela ne pomeni, da je spominsko sporočilo zasebno. Navsezadnje so bili diplomatski pogovori javni. Zato nosi knezov spomin posebno odgovornost.

Med opredelitvami spomina, ki jih navaja *Slovar poljskega jezika iz 16. stoletja*, ne najdemo v delu *Przeważna legacyja* ustreznice pomena št. 3, tj. spomina kot »časovnega obdobja, ki se ga živeča oseba lahko spominja« (Mayenowa 1995: 63, *Pamięć*, 3) ali 6, tj. spomina kot »zavedanja, kaj počnemo ali kaj se dogaja« (Mayenowa 1995: 66, *Pamięć*, 6). Poudariti je treba, da je delo Twardowskega del tistega trenutka, ko

pisni medij nedeljivo prevzame vlogo medija spomina. Pesnik priključuje situacije, ko je priporočljivo seči v rezervoar preteklosti, ki zaradi tradicije ostajajo v zavesti ljudi (Le Goff 2018: 140–1). Med občudovanjem Carigrada se avtor z nostalgijo navezuje na krščansko preteklost mesta in svetinjo Hagija Sofija (Prejs 1999: 114–8; Krzywy 2013: 103–11).

Za Twardowskega je spomin univerzalno orodje za oblikovanje medosebnih in mednarodnih odnosov. Predstavlja zbirko uglednih argumentov, ki so uporabni pri vodenju politike – diplomatske igre, pa tudi pri vzpostavljanju kulta posameznika, spoštovanja in časti, pomaga pa tudi pri izražanju hvaležnosti. Spomin je istoveten s tradicijo, ki služi in oblikuje sedanost in prihodnost. Vzporedno z njim, v vlogi njegovega nasprotja, nastopa pozaba, pogosto enaka odpuščanju, ki olajša iskanje razumevanja. Ugotavljanje razmerja med spominom in pozabo, nekakšen izbor stvarnega gradiva, sta orodji, s katerima gradimo zgodovinsko sporočilo. V delu *Przeważna legacyja* sta prisotna tako kolektivni kot tudi individualni spomin. Twardowski kot zavesten posameznik želi s pisnim sredstvom v kolektivni zavesti družbe Republike ovekovečiti dejanje posameznika, ki se mu zdi pomembno za zgodovino skupnosti. S pisanjem se zahvaljuje svojemu mentorju, sledi pa tudi glasu knezovih prijateljev iz krogov elite, ki čutijo potrebo, da mu postavijo posmrtni spomenik. Zbarski se zdi nasprotje Osmana, ki je že v času svojega življenja postavil sam sebi spomenike v spomin na hotinsko odpravo. O rangi dejanja in njegovi vrednosti v perspektivi spomina in zgodovine odločajo zanamci. Skrb za komemoracijo s strani sodobnikov ni vedno skladna z oceno zanamcev.

VIRI IN LITERATURA

- Aleida ASSMANN, 2018: Wprowadzenie: o krytyce, popularności i adekwatności terminu „pamięć”. *Między historią a pamięcią. Antologia*. Ur. Magdalena Saryusz-Wolska. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. 9–20.
- Jacques LE GOFF, 2018: *Historia i pamięć*. Prev. Anna Gronowska, Joanna Stryczyk. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- HEZJOD, 1904. *Teogonia*. Prev. in ur. Kazimierz Kaszewski. Warszawa: Druk Wacława Maślankiewicza.
- Marian KACZMAREK, 1972: *Epicki kształt poematów historycznych Samuela Twardowskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.
- Jan KOCHANOWSKI, 1997: *Tren XIX albo sen. Treny*. Ur. Janusz Pelc. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo; Biblioteka Narodowa.
- Roman KRZYWY, 2000a: *Objaśnienia*. Samuel Twardowski. *Przeważna legacyja Krzysztofa Zbarskiego od Zygmunta III do sultana Mustafy*. Op. Roman Krzywy. Warszawa: Instytut Badań Literackich. 255.
- Roman KRZYWY, 2000b: *Słownik wyrazów archaicznych i orientalnych*. Samuel Twardowski. *Przeważna legacyja Krzysztofa Zbarskiego od Zygmunta III do sultana Mustafy*. Op. Roman Krzywy. Warszawa: Instytut Badań Literackich. 409–49.

- Roman KRZYWY, 2000c: *Wprowadzenie do lektury*. Samuel Twardowski. *Przeważna legacja Krzysztofa Zbaraskiego od Zygmunta III do sołtana Mustafy*. Op. Roman Krzywy. Warszawa: Instytut Badań Literackich. 5–23.
- Roman KRZYWY, 2013: *Wędrowniki z Mnemosyne*. Studia o topice dawnego podróżopisarstwa. Warszawa: Muzeum Pałac w Wilanowie.
- Michał KURAN, 2016: Samuel Twardowski. *Christian-Muslim Relations. A Biographical History. Vol. 8: Northern and Eastern Europe (1600–1700)*. Ur. David Thomas, John Chesworth. Leiden, Boston: Brill. 753–9.
- Michał KURAN, 2015: Świat Orientu w „Przeważnej legacji” Samuela Twardowskiego. *Orient i literatura. Między tradycją a nowoczesnością*. Ur. Adam Bednarczyk, Magdalena Kubarek, Maciej Szatkowski. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 241–70.
- Zdzisław PISZCZEK, 1966: *Mała encyklopedia kultury antycznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Paul RICOEUR, 2012: Pamięć indywidualna, pamięć zbiorowa. *Pamięć, historia, zapomnienie*. Prev. Janusz Margański. Kraków: Universitas. 123–74.
- Leszek PODHORODECKI, Noj RASZBA, 1979: *Wojna chocimska 1621 roku*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Marek PREJS, 1999: *Egzotyzm w literaturze staropolskiej. Wybrane problemy*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Literatury Polskiej.
- Maria R. MAYENOWA (ur.), 1995: Pamięć. *Słownik polszczyzny XVI wieku*. T. 23. Warszawa: Instytut Badań Literackich Wydawnictwo. 56–66.
- Samuel TWARDOWSKI, 2000: *Przeważna legacja Krzysztofa Zbaraskiego od Zygmunta III do sołtana Mustafy*. Wyd. Roman Krzywy. Warszawa: Instytut Badań Literackich.
- Aleksandra UBERTOWSKA, 2013: Praktykowanie postpamięci. Marianne Hirsch i fotograficzne widma z Czernowitza. *Teksty Drugie* 4. 269–89.
- Publiusz WERGILIUSZ MARO, 1981: *Eneida*. Ur. Stanisław Stabryła, prev. Tadeusz Karyłowski. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo; Biblioteka Narodowa.
- Maria WICHOWA, 2014/2015: „Jako pamięć o przeszłości i dobrą sławę o sobie czynić”. Staropolscy autorzy o upływie czasu, pielęgnowaniu tradycji i kreowaniu własnego wizerunku dla potomnych, od Galla Anonima do Benedykta Chmielowskiego. *Literaturoznawstwo* 8–9. 45–61.
- Maria WICHOWA, 2015: Refleksje o przemijaniu i o pamięci przeszłości. Staropolski dialog z tradycją antyczną (na podstawie „Nowych Aten” ks. Benedykta Chmielowskiego). *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Litteraria Rossica* 8. 67–78.

STRESZCZENIE

Artykuł ma na celu rozpoznanie i charakterystykę funkcjonowania pojęcia pamięć w *Przeważnej legacji* Samuela Twardowskiego. Rozważania obejmują postrzeganie pamięci i niepamięci w utworze z perspektywy przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Zapis traktowany jest jako medium pamięci. Poeta rozpatruje pamięć indywidualną i zbiorową. Pamięć to zdolność zapamiętywania, jej konsekwencją jest szacunek dla bohaterów, pamięć może

oznaczają wdzięczność, niepamięć tożsama jest z przebaczeniem, pamięć jest symbolem tradycji i ciągłości państwa. O wartości czynu decydują przyszłe pokolenia — one decydują, co powinno pozostać w pamięci.